

**TÜRK ÇAĞDAŞ TİYATROSUNDA TOPLUMSAL CİNSİYET EĞİLİMLERİ
VE GÜÇLÜ KADIN KİMLİKLERİ**
*THE SOCIAL GENDER TENDENCY AND DOMINANT WOMAN IDENTITIES
IN THE MODERN TURKISH DRAMA*

İrina PRUŠKOVSKA*

Öz

Çağdaş Türk Tiyatrosunda yazılmış olan piyeslerin erkek ve kadın kimliklerini araştırmayı amaçlayan bu çalışmada Türkiye’de kaleme alınmış bazı tiyatro eserleri incelendi ve toplumsal cinsiyet eğilimleri ortaya çıkarıldı. Bununla birlikte Orhan Asena, Özen Yula, Turan Oflazoğlu’nun oyunlarında Kösem Sultan, Hürrem Sultan gibi güçlü kadın kimlikleri tespit edildi. Edebi eserlerin toplumsal cinsiyet konuları açısından incelenmesi, son zamanlarda hem Türkiye’de, hem de Ukrayna’da ciddi rağbet görmeye başladı. İki ülke için de gücün simgesi olan Hürrem Sultan karakterinin drama türünde bıraktığı iz ayrı bir dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi hem Avrupa’da, hem Asya’da XX. yüzyılın başında cinsiyet rollerinin ciddi değişimi söz konusudur. Edebiyat, toplumun aynası olduğu için edebi eserlerdeki karakterleri inceleyip var olan değişimi tespit etme imkânları ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Türk piyesleri, kimlik, toplumsal cinsiyet, güçlü kadın.

Abstract

This article is devoted to a research of Modern Turkish theater plays, in which gender plays an important role. Underresearched plays were written from the beginning of XX century till today. Such important Turkish playwrights like Orhan Asena, Özen Yula, Turan Oflazoğlu present to the reader and viewer prototypes of a strong female identity, like Kösem Sultan, Hürrem Sultan. Literary works examined in terms of gender issues began to play a significant role in Turkey and in Ukraine. The two countries with the power icon – Hürrem have this character in the literature and also in drama. As known in Europe, and in Asia at the beginning of the 20th century, there is a dramatic change of gender roles. Literature is the mirror of the community that’s why examination of the characters in literary works gives the possibility to determine the changes that are emerging.

Keywords: Turkish play, identity, gender, powerful woman.

Son zamanlarda edebi eserlerin incelenmesinde toplumsal cinsiyet eğilimleri ciddi rol oynamaya başladı. Bu eğilimlerin analizi toplumda erkeklerin ve kadınların rolleri üzerine kurulmaktadır. Uzmanlara göre söz konusu olan roller son derecede sabit ve toplumun sosyal, kültürel köklerine dayanır (Гене́за і культура, 2001: 95). Geleneksel olarak hem Türk toplumunda, hem Avrupa, Ukrayna, Rus topluluklarında XX. yüzyılın başına kadar erkekler güçlü insan kimliğini, bayanlar da zayıf, güçsüz kadın kimliğini taşımaktaydı. Ama Dünya

---

* Doç. Dr., Kiev Milli Taras Şevçenko Üniversitesi (Ukrayna),Türkoloji bölümü, elmek: irademir@mail.ru

edebiyatında ve farklı topluluklarda XX. yüzyılın başında cinsiyet rollerinin ciddi değişimi söz konusu oldu.

Toplumsal cinsiyet, toplumun sosyal katmanlaşma temelidir. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet ülkenin tarihini, kültürünün gelişimini, insanlar arasında var olan ilişkilerin özelliklerini, ailede ve toplumda kadın ve erkek rollerini yansıtmaktadır (Говорун, 2004: 120).

Edebi eserlerde toplumsal cinsiyet konusu Ageyeva V., Avramenko S., Baranova T., Bendas T., Burn Ş., Golovanova T., Hrisanova S., Karataş E., Kon İ., Şener S., Töre E., Zabujko O. gibi araştırmacı ve yazarların ilgi alanlarından biriydi. Türk çağdaş dramasındaki toplumsal cinsiyet hakkında konuşacak olursak oyun yazarı olarak erkek sayısının kadın sayısından kat kat fazla olması dikkatimizi çekmektedir. Bilindiği gibi Türkiye'nin ilk kadın oyun yazarı Nudiye Nizamettin'di (öl. 1971). Onun 'Beyoğlu' adlı oyunu İstanbul hayatına dalmış kadınların ve genç kızların hayatlarını yansıtmaktadır (Şener: 33). Kadınların toplumsal rolleri hakkında Cahit Uçuk 'Gök Korsan', Seniha Cemal Kanbay 'Bugün Pazar', Sevgi Sanlı 'Yazılı Taş', Adalet Ağaoğlu 'Bir piyes yazalım', 'Evcilik oyunu', Perihan Zorlu, Vecihe Kara Mehmet, Havva Pınar Kür, Gülten Akın, Aysel Kılıç, Nezihe Meriç, Ülker Köksal, Zeynep Kaçar, Şule Gürbüz, Ayşe Bayramoğlu piyeslerini okuyuculara ve seyircilere sundular; toplumsal cinsiyet farkındalığını eserlerinde sağlayıp, eşitsizliği aşma çabasını gösterdiler. Erkek oyun yazarları da geride kalmayarak farklı kadın ve erkek imajlarının yelpazesini sunmakta başarı gösterdiler.

XIX. yüzyılın son yıllarında kaleme alınan edebi eserlerde ilk defa güçlü kadın kimliğini taşıyan bayan kahramanlar ortaya çıkmıştı: Namık Kemal'in 'Vatan yahut Silistre' (1873) oyununun ana kahramanı Zekiye; Abdülhak Hamid Tarhan'ın 'Tarık' (1879) ve 'İbn Musa' (1917) oyunlarının kadın kahramanları, bunun ilk örnekleriydi. Görüldüğü gibi Türk klasik edebiyatında yer alan 'gerçek sevgili', 'gül' (Gülşeri), 'tatlı dudaklı', 'yasemin kokan saçlı' (Ahmet Paşa), 'ceylan gözlü' (Fuzuli) kadın sembolleri Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde eli silah tutan ve savaştan korkmayan kadın sembolüne dönüşmüştür. XX. yüzyılın başından bu yana Türk tiyatrosunda farklı kadın modelleri sunulmaktadır. Bunun detaylı araştırmaları Enver Töre'ye ve Sevda Şenere'ye aittir.¹ Bizim amacımız ise Türk çağdaş tiyatrosunda var olan toplumsal cinsiyet eğilimlerinin birkaç örneğine değinip 'güçlü kadın' kimliğini taşıyan ve Ukrayna için ayrı bir önem taşıyan Hürrem Sultan'ın Türk tiyatrosundaki yerini incelemektir.

Cinsiyet meselelerinde ayrımcılık, kadının hiyerarşik olarak altta bulunduğu bir ilişkiler ağına işaret eder. Öte yandan bu hiyerarşik ilişkiler ağı değişmez, dönüşmez değildir. "Kimlikler sabitlenebilen ve kalıcı mekanizmalar olmadığından değişimleri ve yeniden kurulmaları da söz konusudur. Bu bağlamda kurulan kadınlık ve erkeklik kimliklerinin sabitliğinden söz edilemeyeceğinden kültürel değişimlerle birlikte her dem yeniden inşa olunacağı bilinmelidir" (Kara ve Gürhan, 2013: 67-68). Örnek olarak Ülkü Ayvaz'ın 'Adsız Oyun' piyesindeki kadınlık ve erkeklik kimliklerinin sabitliğinin bozulması söz konusudur. Ülkü Ayvaz'ın ana kahramanları KADIN ve ERKEK kendi kişisel özelliklerini bırakıp yekdiğerinin özelliklerine sahip oluyorlar. KADIN doğal olarak hisli, paniklenmeyi seven, duygusal olmak yerine ERKEK gibi davranmaya başlıyor, ERKEK ise kadınlaşmış haldedir:

KADIN: (Sabırsız) Hadi artık çalıştır bu arabayı...

ERKEK: Tamam tamam, daha saat altı... Şeeey, ocağı kapatmıştık, öğle değil mi?

KADIN: Çıkarken sen kontrol ettin ya... Hadi artık gidelim, çalıştır bu arabayı... Merak edecek ne var, zaten ocağı hiç açmadık ki...

...

¹ Detaylı bilgi için bkz. Enver Töre, Çeviri Piyeslerde Kadın ve Tiyatromuza Yansıması. – Ankara: Devlet Tiyatroları Yayınları, 1992. – 263 s. – 2. Cilt; Şener Sevda, Tiyatro Eserlerimizde Kadın İmajı, S. 467-475 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1242/14183.pdf>

ERKEK: En iyisi gidip bakayım.

KADIN: (Sinirlenmiştir) Allah aşkına gidelim artık, bu kuruntularından usandım artık (Ayvaz, 2009: 107).

Ülkü Ayvaz'ın çizdiği ERKEK portresinde bayanların çoğu kendi yansımalarını görebilirler: kurgular, telaşlanma, şüphelenme. Ülkü Ayvaz bununla yetinmiyor. Oyunun ilerlemesiyle ana kahramanı ERKEK gittikçe kadınlaşıyor. ERKEK, arabayı çalıştırıp, radyoyu açıyor ve KADIN'ın hiç önem vermediği ama kendini dehşet içinde bıraktığı haberi duyuyor:

SES: (Radyodan) Şimdi haftalık kısa haberlerimizi veriyoruz. Salı öğleden sonra kasabamızdan iki çocuk kaybolduğu haber verilmiştir. Polis iki çocuğun denizde boğulduğunu sanıyor.

ERKEK: Ne dedi işittin mi? Aman Allahım... Şey, içime bir kuşku çöktü. Demem şu ki; ocağa baktım ama banyoya bakmadım. En son leğene ılık su dolduruyordum. Acaba musluğu kapattım mı?... Düşün evi su basarsa... Çocuklar da uyuyor... off, düşünmek bile istemiyorum. Sendeki bu rahatlık da... Aşk olsun yani. Dünya batsa umurunda değil. Hatırla bakalım, iki yıl önce şofbeni açık unutmadın mı?

KADIN: İnsanlık hali, bazen oluyor böyle şeyler. Dikkat etmiyor değilim ki.. (Ayvaz, 2009: 109).

Cinsiyet rolleri kültüre göre değişiyor ve zaman içinde farklılıkları kazanıyor. Ülkü Ayvaz'ın oyununda Türk kültürüne has olmayan, tipik olmayan erkek ve kadın davranışlarını göstermekte, bununla birlikte toplumsal cinsiyet eğilimlerinin kendini farklı bir şekilde göstermeye başladığını vurgulamaktadır.

'Erkleşen', güçlü, istediğini yaptıran kadın imajını taşıyan oyun kahramanlarının arasında Hürrem Sultan ve Kösem Sultan önemli yer tutar. Ukrayna halkı, kültürü, tarihi ve edebiyatı için Hürrem Sultan'ın imajı oldukça pozitif ve dramatiktir: Hürrem Sultan – Ukraynalı Anastasiya Lisovska (Rohatin kentinden) genç kızken Sultan Süleyman'ın sarayına esir olarak düşer, hayatı boyunca memleketini, dinini, kültürünü unutmaz, özlem çeker ve sadık kalır. Ukrayna kültür ve edebiyatında Hürrem Sultan gerçek bir milliyetçi, çok acı çeken, Ukrayna topraklarının çocuğu ve gerçek Ukraynalı kadın – usanmayan, cesur, akıllı ve güzel bir tiptir. Ukraynalı yazar Pavlo Zahrebelny'ın 'Roksolana' romanı söylenenlerin ispatıdır.

Küçük Anastasiya'yı üzerindeki tek eşya sırtındaki bir çarşaf olduğu halde, kefe'deki köle pazarında satmışlardı. Sonra da dünyadan büsbütün koparılmıştı. Denizin berisine ötesinden ne bir parça toprak ne bir tutam gökyüzü ne bir demet ot ne de uçsuz bucaksız bozkırlardan bir dal çiçek getirebilmişti kendisiyle. Hatta Rohatin'deki Şeytan dağından bile bir şey koparıp getirecek zamanı olmamıştı... Yol uzundu, onun kenarları her biri öldürücü zehirli dikenleri olan otlarla kaplıydı. O dikenler ise yine bir zamanlar memleketinden kopmuş, vatan hissi olmayan, geçmişini unutmuş olanlardı. Sadece rüyalarında annesini, evlerini, bulutlarını görebiliyordu. Yine hıçkırıklar, hıçkırıklar...

İpek duvarlar günün ilerleyen saatlerinde Roksolana'ya yaklaşıyorlar, daralıyorlar, onu sıkıştırıyorlardı. İpek yapılar sanki taşla dönüşüyor, mutluluk yerini hüznü bırakıyordu... Bazen kendisine öyle bir halsizlik çökerdi ki, yaşamak bile istemezdi o zaman (Zahrebelny, 2011: 152, 341).

Türk edebiyatında ise Hürrem Sultan imajı oldukça negatiftir. 'Güçlü kadın' kimliğini taşıyan Hürrem Sultan kurnaz, moral normları ve görevleri hiçe sayan, Süleyman'ı istediği gibi kullanan bir birey olarak gösterilmektedir. Turhan Tan'ın 'Hürrem Sultan' (1937) romanı – Roksolana'nın imgesini Türk edebiyatına ilk aktarma girişimidir. 1959 yılında Orhan Asena 'Hürrem Sultan' oyununu kaleme almakla 'güçlü kadın' imgesini tiyatroya aktarmış olur. 1997 yılında tarihi oyun ustası Turan Oflazoğlu, 'Kanuni Süleyman' piyesinde Hürrem Sultan'ı ana kahramanlarından biri yapar. 2001 yılında ise Özen Yula 'Gayri Resmi Hürrem' piyesini

kaleme alır. Turan Oflazoğlu'nun Hürrem Sultan'a karşı negatifliği, kahramanının çocuklarına karşı sertliği ve acımasızlığı gibi hayali ve kurgusal (fictive) unsurlar üzerinden kurulur.

HÜRREM: Dünyadan habersiz, toy kızım benim. Ama Rüstem Paşa'nın eşi olmak seni olgunlaştıracaktır zamanla.

MİHRİMAH: Olgunluk ondan gelecekse toy kalayım daha iyi (Oflazoğlu: 1997, 21).

HÜRREM: Bana bak, sakın bu havada bir şeyler söyleme kocana.

MİHRİMAH: Kocama mı? Rüstem'i mi kastediyorsun?

HÜRREM (kaşlarını çatıp): Başka kocan var mı senin?

MİHRİMAH: Yok. Ne yazık ki.

HÜRREM: Çıldırдың mı sen! Ne demek bu?

MİHRİMAH: Başka biri yok demek. (İç geçirip). Oysa olabilirdi.

HÜRREM: Nasıl? Kim?

MİHRİMAH: Kim olduğunu biliyorsun pek ala.

HÜRREM (anlamış): Mimarbaşı Sinan senin baban yaşında kızım... Sinan, evet, eşsiz bir adam; ama Rüstem...

MİHRİMAH: Ama Rüstem daha yararlı size. Sinan'ı kötü işleriniz için kullanamazdınız, oysa Rüstem size maşa olmaya hazır, değil mi? (Oflazoğlu, 1997: 52).

Hürrem Sultan'ın 'Güçlü kadın' kimliğinin en parlak örneği – Bayazıtla geçen konuşmasıdır:

HÜRREM: Ben hep başardım, oğlum, hep başardım. Sözümden çıkmazsan, sen kazanırsın sonunda.

BAYAZIT: Ne korkunç!

HÜRREM: Nedir korkunç olan?

BAYAZIT: Bu kadar güçlü olman.

HÜRREM (gülerek): Buna sevineceğine oğlum... Sana iktidar yolunu açacak kişinin öz anan olmasında ne kötülük var?

BAYAZIT: Benim için iyi olabilir valide, ama devletin dışından birinin devlete bu denli hâkim olması son derece sakıncalı, büyük, çok büyük bir tehlike bu devlet için, ulus için.

HÜRREM: Sen Padişahlık fikrine alıştır kendini aslanım. Bananın üstündeki etkimi ve olanca gücümü bu iş için seferber ederim (Oflazoğlu 1997, 111).

Özen Yula ise Hürrem Sultan'a karşı biraz daha yumuşak tarzda yaklaşmakta, Hürrem'i değil, daha çok Hürrem imajı etrafında 'kara ağı' ören tarihçileri suçlamakta:

HÜRREM: Geçmiş kimseye anlatmadım. Gücümüz kaynağı da bu zaten. Bilmedikleri zaman kendilerince bir geçmiş kurarlar. Efsane, efsane besler. Polonya asıllı olduğumu söylediler, sonra... Fransız, Rus, İtalyan asıllı olduğumu... Bilmediler, bilmedikçe anlattılar, anlattıkça bambaşka bir Hürrem yarattılar (Yula, 2007: 13).

Kösem Sultan imgesi, Hürrem Sultan kadar Dünya edebiyatında meşhur olmasa da Türk edebiyatında 'güçlü kadın' imajını önemle taşımaktadır. Kösem Sultan imgesine başvuranlardan ilki ilk feminist Türk kadın yazarlarından Halide Edip Adivar'dır. 'Kösem Sultan' hikayesi 'Tanin' gazetesinde 1908'de yayınlandı. 1912 yılında 'Rübab' dergisinde Tahsin Nahit ve Şehabettin Süleyman tarafından yazılmış olan 'Kösem Sultan' oyunu yayınlandı. 1981 yılında 'Kösem Sultan' oyunu Turan Oflazoğlu tarafından kaleme alındı. Söz edilen oyunlarda Kösem

Sultan fazlasıyla güçlü, prensipli, acımasız kadın imajına sahiptir. Bilindiği gibi Kösem Sultan Osmanlı devlet yönetiminde etkin bir rol oynamış, uzun süre hanedanın devamını sağlamış oldu. T. Ofazoğlu'nun Kösem Sultan'ı tıpkı tarih kitaplarında anlatıldığı gibidir:

*KÖSEM: Oğlunu öldürmekten çekinmeyen
Torununu, kendinden bir adım daha uzak olanı
Yok etmekten geri durur mu hiç?
Sultan Murat gibi bir yırtıcıyla
Sultan İbrahim gibi bir çılgını doğurmuşum ben.
Değil kardeşim, bacım, değil anam babam,
hani sultanlığı alınma yazan Tanrım dahi
engel olmaya kalksa iktidarına (Ofazoğlu, 1982: 107-108).*

Özetleyecek olursak, Türk çağdaş tiyatrosunda ortaya çıkan kadın ve erkek grubundaki tutum ve davranış farklılıkları Ülkü Ayvaz'ın 'Adsız Oyun'u, Turan Ofazoğlu'nun 'Kanuni Süleyman'ı, Özen Yula'nın 'Gayri Resmî Hürrem'i incelendiğinde bu farklılıkların boyutunu ve toplumsal yapıyla olan ilişkilerini izah etme imkânları ortaya çıkmaktadır. Türk kültürünün kendi içerisinde kadının ve erkeğin davranışlarını tayin eden cinsiyete yönelik belirli statü ve rollere sahip olmasına rağmen Batı etkisi altında bu rollerde ve statüde var olan değişiklikler söz konusudur ve sonuç olarak 'güçlü kadın' kimliğini taşıyan imgeler edebi eserlerde ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- AYVAZ, Ü. (2009). *Toplu oyunları 3.*, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- KARA, Z. VE GÜRHAN, N. (2013). "Eşit/sizliğin Tarafı Olmak: Mardin'de Toplumsal Cinsiyet Algısı", *Birey ve Toplum*, Bahar 3 (5), S.65-92.
- OFLAZOĞLU, T. (1982). *Kösem Sultan*, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- OFLAZOĞLU, T. (1997). *Kanuni Süleyman/Turan Ofazoğlu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ŞENER, S. "Cumhuriyet Dönemi Kadın Oyun Yazarları",
Çevrimiçi: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/13/1186/13710.pdf>, Erişim Tarihi: 01.09.2014.
- YULA, Ö. (2007). *Toplu oyunları 3*, İstanbul: Mitos Boyutları.
- ZAHREBELNİY, P. (2011). *Rohatin'den Payitaht'a Bir Talih Hikâyesi* (çev. Ömer Dermenci) İstanbul: Mavi Ufuklar Yayınları.
- ГЕНДЕР І КУЛЬТУРА, (2001). *Факт*, Київ: Видавництво Факт.
- ГОВОРУН, Т.В. і КІКІНЕДЖІ, О.М., (2004). *Гендерна психологія*, Київ: Академія.